

mgr Agata Paluch¹

Politechnika Warszawska

Wydział Zarządzania

PhD Jevgenijs Kurovs

Riga International School of Economics and Business Administration

Zarządzanie dochodem osobistym gospodarstw domowych

Management of personal income households

Streszczenie: Niniejsza publikacja przedstawia rolę, jaką odgrywa edukacja ekonomiczna w zarządzaniu dochodem osobistym gospodarstw domowych. W pracy przedstawiono istotę gromadzenia oszczędności przez poszczególnych członków gospodarstw domowych oraz ich inwestowania w odpowiednie instrumenty finansowe. Zaprezentowano także trendy związane ze świadomością finansową Polaków oraz dane empiryczne z 2015 roku dotyczące sytuacji gospodarstw domowych. Opracowanie przedstawia główne pojęcia związane z finansami gospodarstw domowych. Wskazano także na potrzebę edukacji finansowej już od pierwszych lat nauki szkolnej.

Słowa kluczowe: zarządzanie, finanse, inwestycje, oszczędności

Abstract: The present publication presents the role of economic education in management of personal income households. The paper goes into the importance of savings accumulation done by individuals in a household and investing in financial instruments. It also presents the tendencies of Polish people when it comes to financial awareness and empirical data concerning households in 2015. The study presents the main concepts related to finances in households. It also points out the need for financial education at an early stage of the school system.

Keywords: management, finance, investments, savings

Wstęp

Gospodarstwo domowe jest istotnym podmiotem rynku, a jednocześnie podstawową jednostką gospodarującą, która, podejmując szereg decyzji, dąży do zaspokajania wspólnych oraz indywidualnych potrzeb jej członków. Pozyaskiwanie środków finansowych jest jednym z niezbędnych czynników funkcjonowania gospodarstwa domowego. Istnieje wiele możliwości uzyskiwania dochodu, między innymi dwa najczęstsze – praca na własny rachunek lub praca etatowa. Prowadzenie własnych przedsiębiorstw jest niezwykle istotne z punktu widzenia rozwoju gospodarczego kraju. To właśnie Ci ludzie uczestniczą w tworzeniu produktu krajowego brutto oraz przyczyniają się do tworzenia nowych miejsc pracy². Społeczeństwo przedsiębiorcze jest determinantą rozwoju każdej gospodarki, ale nie możemy pomijać poczynań finansowych, zwłaszcza

¹ Adres do korespondencji: Politechnika Warszawska, Wydział Zarządzania, ul. Narbutta 85, 02-524 Warszawa.

² P. Dominiak, *Sektor MSP we współczesnej gospodarce*, PWN, Warszawa 2005, s. 138.

inwestycyjnych laików, którzy indywidualnie dążą do niezależności finansowej. Uzyskiwanie pasywnego dochodu jest domeną ludzi niezależnych finansowo.

Finanse osobiste to pojęcie, które jest węższe od finansów gospodarstw domowych i obejmuje ogół procesów pozyskiwania, gromadzenia i wydatkowania pieniędzy przez osoby fizyczne. Natomiast finanse gospodarstw domowych charakteryzują się oszczędzaniem, inwestowaniem i wydatkowaniem środków finansowych gospodarstw. Dlatego też na finanse gospodarstwa domowego składają się finanse osobiste poszczególnych jego członków, przepływy pieniężne i wspólny budżet³.

W Polsce obserwuje się wzrost nacisku na edukację finansową. Zaczęto tworzyć kursy i szkolenia, które są poświęcone tej dziedzinie. Jednak wciąż widoczny jest wpływ stereotypowych poglądów na decyzje inwestycyjne Polaków, które nie pozwalają ponosić ryzyka. Ponadto stopa oszczędności też nie pozostaje na wysokim poziomie. Zbyt wiele dochodu rozporządzalnego przeznaczają na konsumpcję.

Psycholog z Uniwersytetu Princeton, Kahneman, wykazał, że w indywidualnym gospodarowaniu kupujący wcale nie zachowują się racjonalnie, ale emocjonalnie⁴. Polacy przez nieprzemysłane zakupy wydają oszczędności, przez co nawet nie szukają informacji o możliwych inwestycjach. Sytuacja ta wynika z braku wiedzy ekonomicznej społeczeństwa. Pomimo że banki i inne instytucje finansowe w ostatnich latach dokonały dużej kustomizacji swoich produktów, gospodarstwa domowe wciąż mają trudności w pomnażaniu kapitału, ale też nie korzystają lub korzystają w małym stopniu z dostępnych instrumentów finansowych. Sektor bankowy nadużył swojej władzy na rynku finansowym, przez co ludzie stali się nieufni.

W artykule przedstawiono główne pojęcia związane z finansami gospodarstw domowych. Faktem jest, że wiedza z zakresu finansów implikuje proces lokowania wolnych środków pieniężnych, jak i zaciągania zobowiązań. Celem artykułu jest przybliżenie czytelnikowi zagadnień związanych z finansami gospodarstw domowych, zwłaszcza koniecznością oszczędzania i inwestowania środków pieniężnych, co wielu ludziom kojarzy się pejoratywnie. Wskazano także na potrzebę edukacji finansowej już w najmłodszych latach. Wykształcony ekonomicznie człowiek to klient, którym nie można manipulować i który potrafi zarządzać swoimi finansami, wypracowując relatywny zysk.

Edukacja ekonomiczna determinantem świadomości finansowej

Zarządzanie w gospodarstwie domowym wprawdzie ma kilka odmiennych cech niż zarządzanie przedsiębiorstwem, ale jego konwencja jest bardzo podobna. Według Kasta i Rosenzweiga: „Zarządzanie jest procesem koordynowania zbiorowych wysiłków dla osiągnięcia celów organizacyjnych przez

³ K. Waliszewki, *Planowanie finansów osobistych z udziałem doradców finansowych – znaczenie dla gospodarstw domowych I gospodarki*, „Problemy Zarządzania” nr 4(48), Wydział Zarządzania UW, Warszawa 2014, s. 206.

⁴ D. Kahneman, *International Differences in Well-Being*, Series in Positive Psychology, Oxford University Press, New York 2010.

ludzi, przy wykorzystaniu techniki, w zorganizowanych strukturach, w oparciu o wyznaczone zadania”⁵.

Sprawowanie kontroli nad finansami budżetu osobistego wymaga wiedzy i umiejętności związanych z optymalnym wykorzystaniem zasobów oraz determinacji przy realizacji założonych planów. Odpowiednie rozdysponowanie dochodów i środków finansowych pozwala na spłatę zobowiązań, rat kredytowych, opłat związanych z utrzymaniem gospodarstwa domowego oraz koniecznych wydatków na konsumpcję. Ponadto umożliwia korzystne lokowanie oszczędności i podejmowanie inwestycji kapitałowych. Polskie gospodarstwa domowe zaczynają respektować dziedzinę zarządzania własnymi finansami, co więcej, szukają kompetentnego wsparcia w podejmowaniu racjonalnych decyzji. Sytuacja ta kreuje między innymi zapotrzebowanie na kompleksowe usługi doradztwa finansowego⁶. Wiedza Polaków na temat finansów kształtuje nową kulturę pieniądza, co doskonale wykorzystują banki i instytucje finansowe, tworząc swoją ofertę.

Czynnik, którego brakuje polskiemu społeczeństwu, w literaturze światowej nazywa się *financial capability*. „FC jest pojęciem szerokim, obejmującym wiedzę i umiejętności ludzi, pozwalające im zrozumieć własną sytuację finansową, wraz z motywacją do działania w tym zakresie. Finansowo świadomi konsumenci planują, wyszukują i wykorzystują informacje, wiedzę, kiedy szukać porady, i potrafią zrozumieć i zastosować się do danej opinii, co prowadzi do większego udziału w rynku usług finansowych”⁷. To właśnie w tym zakresie w Polsce potrzebna jest edukacja. Lepsze zarządzanie finansami przez społeczeństwo generuje rozwój gospodarczy.

Jak wynika z raportu przeprowadzonego w 2015 roku przez Fundację Kronenberga, trendy dotyczące finansów osobistych uległy poprawie. Spada odsetek osób, które wydają cały zarobek. Zwiększa się natomiast ilość ludzi korzystających z kart płatniczych i pomocy doradców finansowych przy inwestowaniu (37% badanych). 21% ankietowanych udzieliło odpowiedzi twierdzącej na pytanie, czy planują oni swoje wydatki i budżet domowy, czyli o 5% więcej niż rok wcześniej. Dokonując pewnego rodzaju koneksji pomiędzy wykształceniem badanych a poglądami na temat rangi oszczędzania, dosyć widoczny jest fakt, że ludzie wykształceni przykładają do tego większą uwagę. Podobnie jest ze świadomością niskiej emerytury. Ponad jedna trzecia badanych racjonalnie uznaje, że emerytura będzie bardzo niska lub też nie będzie jej wcale. Analizując horyzont czasowy, na jaki Polacy oszczędzają, uwidocznia się fakt, że ponad połowa badanych tego nie wie, bądź też świadomie odkłada nadwyżki finansowe na czarną godzinę – bliżej nieokreśloną przyszłość. Natomiast niepokojącym jest, że aż 20% oszczędza jedynie na najbliższy rok. Motywy odkładania pieniędzy są różne, 30% ankietowanych ich nie zna, ale oszczędza. To nie jest zjawisko w żaden sposób pejoratywne – pokazuje, że Polacy mają już nawyki i tendencje

⁵ F.E. Kast, J.E. Rosenzweig, *Organization and Management. A System and Contingency Approach*, McGraw-Hill, New York 1979, s. 339.

⁶ G. Świątowski, *Gospodarstwo domowe jako kreator przemian społecznych i gospodarczych*, „Konsumpcja i Rozwój” 2012, nr 2, s. 64.

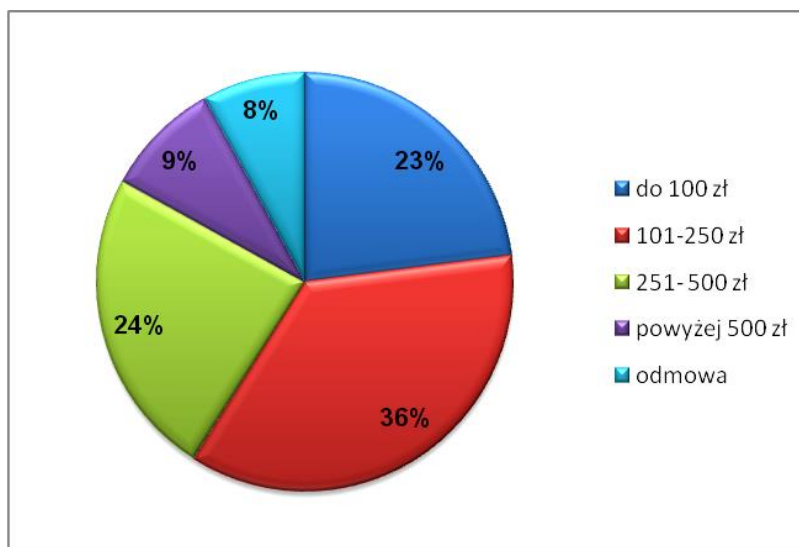
⁷ *Financial Capability: the Government's long-term approach*, HM Treasury, January 2007, s. 19.

do oszczędzania. Nie konsumują całego rozporządzalnego dochodu⁸. W 2015 roku kwoty, jakie Polacy oszczędzali miesięcznie, pokazano na wykresie 1. Aprecjacja tych kwot nie jest spektakularna, ale to nie zmienia faktu, że sukcesywnie wzrastają. Upatrywać w tym można pozytywnego efektu finansowej propagandy w mediach i edukacji ekonomicznej społeczeństwa.

Przeciętna klasa średnia nie angażuje swoich oszczędności w inwestycje, bo uważa, że jest ich za mało. To pokazuje stan niewiedzy tych ludzi. Gdyby wiedzieli, jaka jest rzeczywista wartość netto ich majątku, znali definicję procentu składanego, dźwigni finansowej, czy rozróżniali aktywa od pasywów, nie używaliby takiego stwierdzenia⁹. W praktyce zapętłają się w konsumowaniu całego dochodu, stale zwiększając zadłużenia.

Instrumenty finansowe jako narzędzia pomnażania kapitału własnego

Na rynku jest dostępnych wiele form inwestycji, jedne są bardziej bezpieczne, inne związane z większym ryzykiem. Niektóre są krótko-, inne długo-terminowe. Łączy je w zasadzie tylko jedno – są narzędziem do pomnażania pieniędzy. W ekonomii istnieje wiele nierozzerwalnych powiązań, ale przy inwestycjach gospodarstw domowych nie można pominąć najważniejszego – zysk zawsze wiąże się z ryzykiem. Wybór metody czy narzędzia inwestycyjnego to zawsze kolektywna wieź z rodzajem i stopą ryzyka. Na ten wybór zdaje się mieć większy wpływ aspekt psychologiczny niż finansowy.

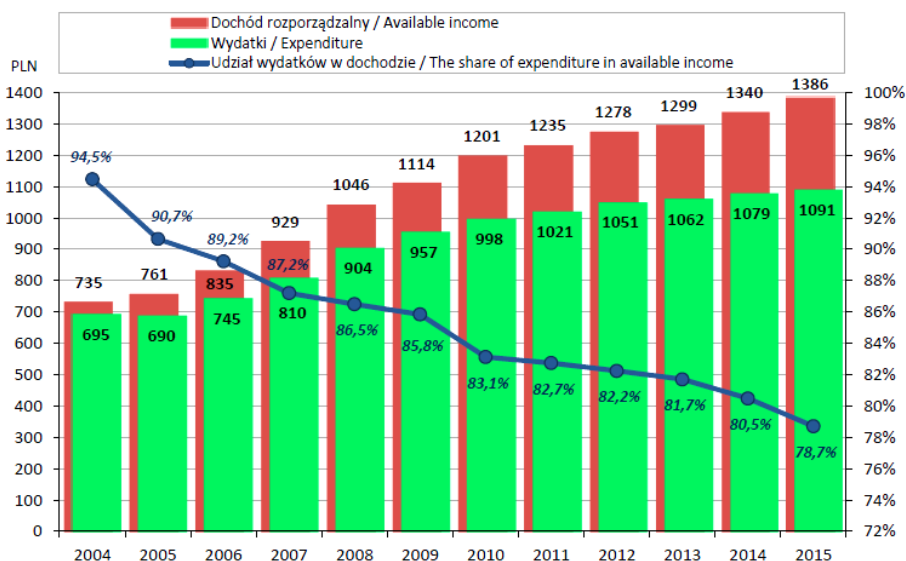

Rysunek 1. Miesięczne kwoty oszczędzane przez badanych Polaków w 2015 roku
 Źródło: *Postawy Polaków wobec oszczędzania*, Raport Fundacji Kronenberga przy City Handlowy, TNS Polska, wrzesień 2015, s. 31.

⁸ *Postawy Polaków wobec oszczędzania*, Raport Fundacji Kronenberga przy City Handlowy, TNS Polska, wrzesień 2015, s. 11-30.

⁹ A. Fesnak, *Grasz swoimi pieniędzmi, czy pieniądze grają tobą*, Poltex, Warszawa 2015, s. 65.

Odsetek osób inwestujących swoje oszczędności od lat nie ulega praktycznie zmianie. Jedynie co 11 Polak lokuje swoje oszczędności w celach osiągnięcia zysku. W 2015 roku liczba inwestujących badanych wynosiła tylko 9%¹⁰. Niestety, liczba ta nie rośnie pomimo coraz mniejszego udziału wydatków w dochodzie Polaków i zwiększającego się dochodu rozporzadzalnego (rysunek 2), co sugeruje, że decyzje inwestycyjne społeczeństwa wcale nie są dyktowane wysokością kapitału. Niestety, Polacy symultanicznie zwiększają swoje dochody, ale też konsumpcję, co prowadzi do błędnego koła finansowego.

Rysunek 2. Ewolucja dochodów i wydatków na przestrzeni lat 2004-2015
Źródło: *Budżety gospodarstw domowych w 2015 roku*, GUS, Warszawa 2016, s. 41.

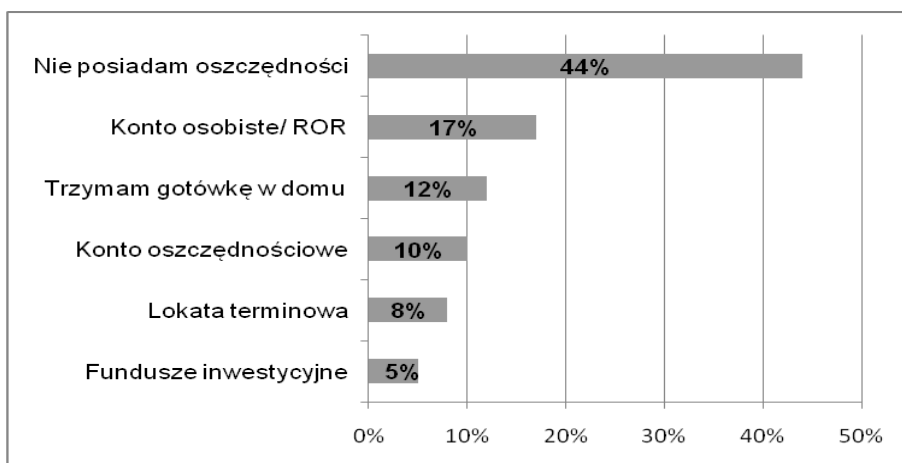
Oszczędzając środki finansowe, należy zastanowić się nad ich późniejszym zainwestowaniem. Słuszność tego stwierdzenia doskonale pokazuje przykład prosperowania banków. Każdy bank zaczyna swą działalność z kapitałem zakładowym, każdy ma te same funkcje i stosunkowo podobne produkty, każdy obraca pieniędzmi w podobny sposób, ale nie każdy sukcesywnie przez lata pomnaża swój kapitał na tyle, by uznać go za doskonale zarządzany. To właśnie coroczne generowanie zysku i jego pomnażanie jest gwarantem sukcesu finansowego zarówno przedsiębiorstw, jak i gospodarstw domowych. To maksyma ludzi bogatych, którą niezwykle trudno jest zaszczyć w polskim społeczeństwie. Procent składany to bardzo prosty mechanizm, ale wymaga systematyczności i determinacji.

Według Raportu Fundacji Kronenberga 44% badanych w ogóle nie inwestuje z powodu braku kapitału, ale aż 17% przechowuje gotówkę na kontach osobistych, które obecnie w większości nie są oprocentowane, a 12% trzyma gotówkę w domu. 10% badanych ma swoje oszczędności na kontach oszczęd-

¹⁰ *Postawy Polaków wobec oszczędzania...*, s. 41.

nościowych, 8% na lokatach i tylko 5% korzysta z funduszy inwestycyjnych¹¹. Lokowanie środków finansowych powinno być przemyślane. Portfel inwestycyjny należy zdywersyfikować. Prawdopodobieństwo straty kapitału jest mniejsze, kiedy kapitał zostanie ulokowany w kilku produktach. Oczywiście jest, że nie należy kierować się jedynie wizją szybkiego zysku¹². Brak świadomości finansowej to jeden z częstszych powodów strat na rynku finansowym, ale niewiele rzadziej są one wynikiem chciwości i braku rozsądku.

Nie sposób pominąć tutaj inwestycji w nieruchomości. Wielu bogatych ludzi twierdzi, że domy to pasywa. Ta teoria ma wielu zwolenników, a jeszcze więcej krytyków. Krytycy twierdzą, że jeśli kupujemy dom tylko po to, żeby zwiększyć swój komfort życia i robimy to, zaciągając kredyt, to jest to nietrafna inwestycja, która zmniejsza wartość netto naszego majątku. Natomiast jeśli kupujemy nieruchomość, która przynosi nam comiesięczne zyski, zwiększając nasz portfel inwestycyjny, to jest to inwestycja długoterminowa, ale aprobowana¹³. Podobnie jest z samochodem. Polacy najpierw go kupują, a potem toną w długach, zamiast najpierw wygenerować nadwyżkę dochodów, a potem ją skonsumować poprzez zakup samochodu. Obsługa kredytu i wiążących się z nim ubezpieczeń, prowizji i opłat to duża część zadłużenia społeczeństwa. Należy podkreślić, że to, co dla konsumentów jest w bilansie po stronie pasywów, dla banku jest aktywem. Bank, chcąc zwiększyć swój kapitał, zwiększa aktywa, które generują zyski. Tym samym klienci banku, zwiększając swoje pasywa, generują większe długi.

Rysunek 3. Sposoby lokowania nadwyżki finansowej przez badanych w 2015 roku.
Źródło: *Postawy Polaków wobec oszczędzania*, Raport Fundacji Kronenberga przy City Handlowy, TNS Polska, wrzesień 2015, s. 43.

¹¹ Tamże, s. 43.

¹² I. Stalończyk, *Zarządzanie finansami gospodarstw domowych*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Częstochowskiej. Zarządzanie” 2015, nr 18, s. 7-18.

¹³ R. Kiyosaki, *Rich Dad Poor Dad*, Plata Publishing, Scottsdale 2011, s. 58.

Inwestorów można podzielić na dwie grupy: tych konserwatywnych, którzy nie boją się ryzyka, ale je szcążtkowo kalkulują, i tych agresywnych, dla których ryzyko jest częścią zabawy. Dla tych, którzy bardziej agresywnie inwestują swoje oszczędności, są dostępne na rynku finansowym oferty związane z akcjami, z funduszami inwestycyjnymi czy nieruchomościami.

Korzystanie z funduszy inwestycyjnych wiąże się z zawierzeniem środków doradcy finansowemu bądź maklerowi. Ich zadaniem jest pokierowanie inwestycją w taki sposób, aby przyniosła jak największe zyski. Chcąc inwestować pieniądze za pomocą funduszy, trzeba się liczyć z występowaniem opłat manipulacyjnych, które niejednokrotnie przewyższają zysk. Najczęściej są one pobierane jednorazowo, na początku inwestycji, a ich wysokość uzależniona jest od rodzaju funduszu i zainwestowanej kwoty¹⁴.

Fundusze inwestycyjne zaczęły funkcjonować jako alternatywa dla lokat bankowych, których oprocentowanie w ostatnich latach spadło. Klienci banków wybierają je coraz częściej, pomimo że, w przeciwieństwie do lokaty, nie zawierają one zabezpieczenia w postaci gwarancji Bankowego Funduszu Gwarancyjnego w wypadku niewypłacalności banku.

Kolejną metodą, która umożliwia pomnożenie kapitału, jest sprzedaż i kupno akcji. Jednakże ta forma wiąże się z gruntowną wiedzą ekonomiczną, a także z obligatoryjnym czasem, jaki musimy poświęcić na analizę spółek giełdowych i śledzenie indeksów giełdowych. Giełda umożliwia obrót papierów wartościowych, ale niesie za sobą wysokie ryzyko strat, na które przeciętne gospodarstwa domowe nie mogą sobie pozwolić.

Każdy produkt adresowany do gospodarstw domowych może zawierać ukryte opłaty i niejednoznacznie wyjaśnione kwestie, które potem rzutują na stopę zwrotu z inwestycji. Dlatego tak istotne jest, aby posiadać wiedzę finansową nawet przy najprostszych transakcjach. Banki to instytucje, które są nastawione na zysk, jak każde inne przedsiębiorstwo. Różnią się jedynie tym, że dla banku zadowolony klient nie jest tożsamy z opłacalnym klientem.

Taki wizerunek banków spowodował nieufność do tej instytucji. Przeciętny człowiek, który nie ma wiele wspólnego z finansami, udając się do banku, chce rady, a bank nie dość, że mu tej rady nie daje, to jeszcze namawia do dużego ryzyka. Trudno tutaj nie wspomnieć o sytuacji kredytów we frankach szwajcarskich. Banki obecnie dotyczą restrykcje z tym związane, ale tylko dlatego, że w 2008 roku, kiedy te kredyty były przez ludzi zaciągane, doradcy niewystarczająco informowali o ryzyku, które przecież było ogromne i zostało zbagatelizowane.

Dużą rolę w tej sytuacji powinno odgrywać państwo i wszelkie regulacje prawne. Komisja Nadzoru Finansowego w Polsce to organ, który nadzoruje pracę banków, i to w jej gestii leży dbałość o finanse społeczeństwa¹⁵. Podejmowanie działań, które mają na celu prawidłowe funkcjonowanie rynku finansowego, jest obligatoryjne, aby nie dopuścić ponownie do rozwoju kryzysu, jaki miał miejsce na przykład w Stanach Zjednoczonych w 2007 roku. Ponadto to KNF powinna regulować pracę doradców finansowych, który to zawód stał się już zawodem zaufania publicznego. To wręcz kuriozalne, że doradcy finansowi

¹⁴ Tamże, s. 13.

¹⁵ Ustawa z dnia 21 lipca 2006 o nadzorze nad rynkiem finansowym, Dz.U. 2016, poz. 174, z późn. zm.

są opłacani przez banki w systemie prowizyjnym, podobnie jak agenci ubezpieczeniowi przez zakłady ubezpieczeń. To jest konflikt interesów, który w Polsce od dawna powinien być uregulowany prawnie, w przeciwnym wypadku dalej będzie implikować brak zaufania Polaków.

Podsumowanie

Choć zarządzanie dochodem osobistym gospodarstw domowych ma duże znaczenie zarówno w mikro-, jak i makroekonomii, nie jest to wiedza wystarczająco opisywana w popularnych publikacjach. Tematyka ta wciąż jest ubogo reprezentowana, choć widoczny jest trend zmian w tym obszarze. Zmiany te jednak zachodzą bardzo wolno.

Wciąż rosnąca rola doradców finansowych wymusza konieczność regulacji prawnych dotyczących wykonywania tego zawodu. Podejmowanie prawidłowych decyzji finansowych, a przede wszystkim inwestycyjnych, wymaga wiedzy i świadomości ekonomicznej. Niezbędna jest reforma edukacji, która wprowadziłaby zagadnienia ekonomiczne już w najmłodszych latach szkolnictwa. Lekceważące podejście społeczeństwa polskiego do oszczędzania jest niepokojące. Planowanie racjonalnych wydatków, nieuleganie nadmiernej konsumpcji i zarządzanie domowym budżetem to wiedza elementarna, której Polacy w większości nie posiadają.

Zarządzanie finansami w gospodarstwie domowym jest bardzo podobne jak w przedsiębiorstwie. Konsumenci są zaskoczeni mnogością ofert występujących na rynku finansowym, co wprowadza ich w stan dezorientowania, a to z kolei pociąga za sobą stagnację i przechowywanie gotówki na kontach osobistych. Te pieniądze tracą na wartości, zwłaszcza przy rosnącej inflacji, ale przeciętni ludzie z klasy średniej bez edukacji finansowej o tym nie wiedzą.

Gospodarstwa domowe są mikropodmiotem gospodarującym, w którym podejmowane decyzje są równie ważne co w korporacjach ze względu na skalę. Korporacje to jedynie kilka procent wszystkich firm. Gospodarstwa domowe są małe, ale jest ich w Polsce ponad 14 mln. Powinno być stosowane adekwatne instrumentarium, a często nie jest stosowane żadne¹⁶. Budżetowanie czy prowadzenie bilansu i rachunku zysków i strat, nie mają pozytywnej konotacji.

Bibliografia

- Budżety gospodarstw domowych w 2015 roku*, GUS, Warszawa 2016.
- Dominiak P., *Sektor MSP we współczesnej gospodarce*, PWN, Warszawa 2005.
- Fesnak A., *Grasz swoimi pieniędzmi, czy pieniądze grają tobą*, Poltex, Warszawa 2015.
- Financial Capability: the Government's long-term approach*, HM Treasury, January 2007.
- Kahneman D., *International Differences in Well-Being*, Series in Positive Psychology, Oxford University Press, New York 2010.

¹⁶ R. Milic-Czerniak, *Finanse osobiste*, Difin, Warszawa 2016, s. 370.

- Kast F.E., Rosenzweig J.E., *Organization and Management. A System and Contingency Approach*, McGraw-Hill, New York 1979.
- Kiyosaki R., *Rich Dad Poor Dad*, Plata Publishing, Scottsdale 2011.
- Milic-Czerniak R., *Finanse osobiste*, Difin, Warszawa 2016.
- Postawy Polaków wobec oszczędzania*, Raport Fundacji Kronenberga przy City Handlowy, TNS Polska, wrzesień 2015.
- Stalończyk I., *Zarządzanie finansami gospodarstw domowych*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Częstochowskiej. Zarządzanie” 2015, nr 18.
- Światowy G., *Gospodarstwo domowe jako kreator przemian społecznych i gospodarczych*, „Konsumpcja i Rozwój” 2012, nr 2.
- Ustawa z dnia 21 lipca 2006 o nadzorze nad rynkiem finansowym, Dz.U. 2016, poz. 174, z późn. zm.
- Waliszewki K., *Planowanie finansów osobistych z udziałem doradców finansowych – znaczenie dla gospodarstw domowych i gospodarki*, „Problemy Zarządzania” nr 4(48), Wydział Zarządzania UW, Warszawa 2014.

